

UCHWAŁA NR XXIII.264.2021
RADY GMINY KLEMBÓW
z dnia 1 lutego 2021 r.

**w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024
Gminy Klembów”**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r., poz. 713 z późn. zm.), w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.) Rada Gminy Klembów uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 Gminy Klembów”, zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Klembów.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący
Rady Gminy

/-/ Michał Wąsik

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r., poz. 713 z późn. zm.) do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.) nakłada na gminę obowiązek sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami. Program ten na podstawie art. 87 ust. 3 cytowanej wyżej ustawy zostaje przyjęty przez Radę Gminy, po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami w gminie.

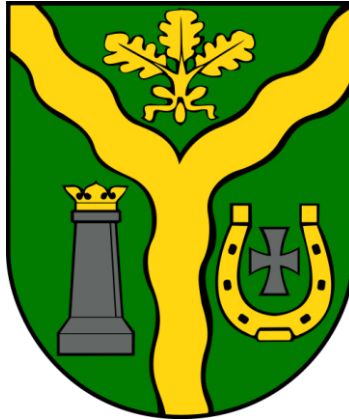
Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 gminy Klembów został pozytywnie zaopiniowany przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pismem nr WRD.5120.1.5.2020.AT.

W związku z powyższym zasadne jest podjęcie przedmiotowej uchwały.

Przewodniczący
Rady Gminy

/-/ Michał Wąsik

Załącznik do uchwały nr XXIII.264.2021
Rady Gminy Klembów
z dnia 1 lutego 2021 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024

**Gminy
Klembów**

SPIS TREŚCI

1	WSTĘP	3
2	PODSTAWA PRAWNA.....	4
3	UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNIENIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.).....	6
4	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
5	UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	27
6	OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (SWOT).....	50
7	ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	52
8	PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KLEMBÓW	57
9	ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	57
10	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	58

1 WSTĘP

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Mówi o tym artykuł 87 ustawy. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Będzie służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Z realizacji programu wójt co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2 PODSTAWA PRAWNA

Podstawą prawną sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Klembów są przepisy wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.). Ustawa ta wprowadziła obowiązek sporządzania przez gminy gminnych programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 wymienionej ustawy, prezydent, burmistrz lub wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określiła główne cele gminnych programów opieki nad zabytkami, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym w systemie planowania. Wyznacza cele i określa instrumentarium służące do ich osiągnięcia.

3 UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE (Z UWZGLĘDNIENIEM ZAPISÓW USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI Z DNIA 23 LIPCA 2003 R.)

3.1 Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzania gminnych Programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.).

W myśl art. 87 tej ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
  - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
  - 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3.2 Definicje

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.), przyjęto za ustawą następujące definicje:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku

oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

3.3 Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Według zapisów art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.) ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W myśl art. 6 ustawy o ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- instrumentami muzycznymi,

- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - cmentarzyskami,
  - kurhanami,
  - relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W ustawie znajdują się zapisy precyzujące formy ochrony zabytków. Art. 7 ustawy stanowi, iż formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.4 Opieka nad zabytkami jako zadanie własne gminy

Obowiązki jednostek samorządowych określają zarówno przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r., poz. 282 z późn. zm.), jak również ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r., poz. 713 z późn. zm.).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art. 22, pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art. 87 regulującym sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art. 18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowych.

Ponadto w nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., do art. 19 dodano ust. 1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Zaś w nowelizacji z 11 września 2015 r. dodano ust. 1b, wskazuje ochronę zabytków w uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, oraz zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 10 dodano wymóg uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz napisów w postaci znaków informacyjnych o tym, że zabytek podlega ochronie.

Dodatkowo w artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Dodatkowo art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym

do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, iż wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W Ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Art. 6. 1. mówi, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4 UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Klembów, jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach:

- **Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022.**

W dokumencie określone zostały cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach programu będą realizowane m.in. następujące zadania:

- szkolenia dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego i pracowników służb konserwatorskich, m. in. w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym;
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej, którego podstawowym celem będzie dostarczanie wiedzy dotyczącej zasad konserwacji zabytków drewnianych właścicielom, opiekunom a rzemieślnikom zaangażowanym w opiekę nad tego rodzaju obiektami;
- podniesienie bezpieczeństwa zabytków poprzez współpracę z właściwymi służbami jak Policja;
- kampanię społeczno-edukacyjną w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Głównym realizatorem programu jest państwowa instytucja kultury Narodowy Instytut Dziedzictwa.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Klembów wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

- **Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030 Innowacyjne Mazowsze.**

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście tworzenia więzi lokalnych społeczności z zamieszkiwanym przez nią obszarem oraz tworzenia i pielęgnowania tradycji regionalnych, tzw. „małych ojczyzn”, na którą w polityce regionalnej Unii Europejskiej kładzie się bardzo duży nacisk. W dokumencie zdiagnozowano, słabe strony kultury i dziedzictwa występujące na Mazowszu, są to:

- niskie poczucie tożsamości regionalnej;
- zły stan techniczny obiektów zabytkowych;
- niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu;
- niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu;
- niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna;
- niski udział sektora kreatywnego wśród przedsiębiorstw spoza obszaru metropolitarne;
- słabe wykorzystanie marki UNESCO, oraz zagrożenia dla kultury i dziedzictwa;

- Niewystarczający poziom finansowania kultury;
- Brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami;
- Brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego;
- Odływ klasy kreatywnej stanowiącej potencjał rozwojowy regionu;
- Słaba promocja kultury w kraju i zagranicą.

W związku z tym głównym wyzwaniem dla kultury i dziedzictwa jest podnoszenie atrakcyjności turystycznej województwa mazowieckiego, zwiększenie udziału sektora kreatywnego w tworzeniu PKB, zwiększenie dostępności instytucji prowadzących działalność kulturalną oraz poprawa stanu obiektów zabytkowych w województwie.

Główne Kierunki działań i działania Strategii rozwoju województwa mazowieckiego w zakresie kultury i dziedzictwa to:

- Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Upowszechnienie kultury i twórczości;
- Kreowanie miasta jako centrów aktywności kulturalnej;
- Wspieranie rozwoju sektora kreatywnego;
- Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.

Działania służące ochronie i czerpaniu korzyści z ochrony należy adresować do dziedzictwa kulturowego regionu. Historyczne obiekty i zespoły zabytkowe wraz z otoczeniem powinny podlegać konserwacji, renowacji, a wybrane obiekty adaptacji na cele użyteczności publicznej. Ochroną należy objąć również układy przestrzenne. Istotnym elementem dziedzictwa powinno być tworzenie parków kulturowych, jak też inne formy ochrony krajobrazu kulturowego i wspierania skansenów. Tam, gdzie marki kulturowe oraz produkty turystyczne nie są dostatecznie widoczne, należy je tworzyć i promować w celu zwiększenia wiedzy o regionie oraz podniesienia atrakcyjności turystycznej. W ramach upowszechniania wiedzy o regionie oraz promowania kultury i twórczości,

wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014–2020.**

W ramach RPO WM wspierane będą działania z zakresu ochrony i odnowy obiektów i zespołów zabytkowych lub historycznych służące poszerzeniu oferty turystycznej lub kulturalnej, w tym dotyczące renowacji, zabezpieczeniu przed zniszczeniem i kradzieżą adaptacji do nowych funkcji turystycznych lub kulturowych m.in. zespołów pałacowo-parkowych, zespołów fortyfikacyjnych, budowli i zespołów obronnych, obiektów sakralnych parków zabytkowych oraz obiektów przemysłowych.

Działania te będą realizowane w ramach Priorytetu VI. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji. Działanie 6.1. Kultura.

W szczególności w grę wchodzi:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja, rewaloryzacja, modernizacja, adaptacja historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, w tym:
  - obiektów sakralnych,
  - zespołów fortyfikacyjnych,
  - budowli i zespołów obronnych,
  - parków zabytkowych,
  - obiektów przemysłowych;
- konserwacja zabytków ruchomych udostępnianych publicznie;
- zabezpieczenie zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia.

Beneficjentami mogącymi skorzystać ze wsparcia w tym działaniu są m.in.:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- Jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną,
- Instytucje kultury,
- Organizacje pozarządowe,

- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- Jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną,
- Podmioty działające w oparciu o zapisy Ustawy o partnerstwie publiczno–prywatnym.

Maksymalne wsparcie wynosi 85% lub też wynika z właściwego rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego (w przypadku wystąpienia pomocy publicznej). Maksymalna wartość projektów w zakresie utrzymania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym i lokalnym wynosi do 20 mln zł. Dla niektórych typów projektów maksymalna wartość projektu wynosi 4 mln zł, tj. dla projektów dotyczących:

- konserwacji zabytków ruchomych,
- rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie zasobów bibliotecznych, archiwalnych, filmowych oraz zasobów wirtualnych muzeów, galerii, fonotek, filmotek, cyfrowych bibliotek itp.,
- zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem oraz projektów realizowanych przez instytucje kultury państwowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, archiwa państwowe.

Kwestie opieki nad zabytkami, w szerszym kontekście, pojawiają się także w Priorytecie V. Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu. Działanie 5.2. Rewitalizacja miast. Wsparcie jest udzielane w ramach określonych przez uchwalony przez gminę lokalny program rewitalizacji, przy czym przedsięwzięcia planowane do realizacji powinny mieć charakter kompleksowy umożliwiający w dalszej perspektywie ożywienie społeczno-gospodarcze terenu. W ramach lokalnych programów rewitalizacji możliwe jest realizowanie działań w zakresie opieki nad zabytkami polegających na renowacji budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym, m.in. zlokalizowanych w strefie ochrony konserwatorskiej, w tym prace konserwatorskie, odnowienie fasad i dachów budynków wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.**

Plan został uchwalony przez Sejmik Województwa Mazowieckiego Uchwałą nr 22/18 (Dz. Urz. Woj. Maz. z 28 grudnia 2018 r. poz. 13180). W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego postuluje się następujące zagadnienia:

- Opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;
- Opracowanie kryteriów oceny wartości i wyboru dóbr kultury współczesnej;
- Identyfikacja wartościowych obiektów i obszarów dóbr kultury współczesnej o charakterze ponadlokalnym oraz ich ochronę poprzez ustalenia w gminnych dokumentach planistycznych (w tym miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- Rozszerzenie listy miejsc objętych statusem pomnika historii;
- Zachowanie ładu przestrzennego lub jego kreowanie, szczególnie w miejscach o istotnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego poprzez:
  - ochronę i kształtowanie struktur przestrzennych historycznych miast i wsi w oparciu o ochronę pola ekspozycji i eksponowanie dominant architektonicznych; kształtowanie przestrzeni publicznych w nawiązaniu do tradycji miejsca;
  - eksponowanie w strukturze przestrzennej ośrodków miejskich i wiejskich najcenniejszych zasobów dziedzictwa regionu;
  - kształtowanie i ochronę krajobrazów kulturowych m.in. poprzez utworzenie parków kulturowych.
- Adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych;
- Zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych;

- Współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej;
  - Kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu.
- **Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2018-2021 z dnia 13 listopada 2018 r.**

Program Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim 2018-2021 został przyjęty uchwałą nr 174/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 13 listopada 2018 r.

Zdiagnozowano cztery kluczowe problemy wyniku diagnozy i analizy SWOT:

1. Brak edukacji, kształtującej świadomość i postawy;
2. Niedobór środków i ich nieoptymalna dystrybucja;
3. Słabość dotychczasowych narzędzi działania;
4. Słabość zasobu wiedzy fachowej.

Generalny cel Programu jest zawarty w deklaracji jego misji. Misja to generalna wartość, do której dążenie jest niezmiennym celem samorządu województwa w perspektywie długoletniej. Przyjęta misja brzmi: **„Podnieść skuteczność opieki na zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim”**.

Z rozwinięcia misji wynikają cztery obszary strategiczne – cztery „obszary koncentracji działań” Programu. W każdym z obszarów wyznaczono trzy lub cztery cele strategiczne. Z kolei cele strategiczne będą realizowane przez przedsięwzięcia strategiczne.

Pierwszy obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy.

Zidentyfikowane dwa cele:

- cel A.1. – wprowadzenie elementów edukacji o dziedzictwie; w tym - w edukacji powszechnej;

- cel A.2. – wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.

Przedsięwzięcie A.1.1. Tożsamość lokalna – wartość unikalna – celem przedsięwzięcia jest wypełnienie jednego z najważniejszych deficytów, jakim jest brak dostrzegania i doceniania dziedzictwa lokalnego. Założeniem

przedsięwzięcia jest wspieranie powstawania lokalnych programów edukacyjnych adresowanych do społeczności lokalnych, służących pogłębianiu ich wiedzy o dziedzictwie regionu i pogłębianiu poczucia tożsamości. Przykładowe formy działania w ramach programów edukacyjnych:

- lekcje szkolne o dziedzictwie regionalnym i lokalnym;
- opracowanie serii regionalnych pomocy naukowych nawiązujących do dziedzictwa;
- opracowanie podręczników gwar lokalnych, kompendiów lokalnych tradycji i zwyczajów itp.;
- konkurs dla nauczycieli na pomoc naukową kształtującą wiedzę o zabytkach;
- tworzenie przez uczniów i nauczycieli form gier o tematyce związanej z dziedzictwem regionu;
- zajęcia pozalekcyjne połączone z wycieczkami do muzeów i zwiedzanie zabytków;
- przygotowanie scenariuszy lekcji i wskazówek dydaktycznych do Mazowieckiego Centrum Wiedzy o Zabytkach.

Przedsięwzięcie A.1.2. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny, którego celem jest wywoływanie wśród mieszkańców zainteresowania dokumentowaniem fotograficznym istniejących obiektów dziedzictwa, a także gromadzenie dokumentacji wykonanej przez społeczników.

Cel A.2 Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków realizuje potrzebę wzmocnienia samorządów i innych podmiotów w wiedzę w zakresie skutecznych narzędzi opieki i ochrony zabytków oraz dziedzictwa niematerialnego.

Przedsięwzięcie A.2.1. „Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach”.

Celem przedsięwzięcia jest stworzenie w ramach jednej z istniejących stron internetowych Mazowieckiego Centrum Wiedzy o Zabytkach, gdzie gromadzona i udostępniana jest wiedza i dobre praktyki opieki nad zabytkami w celu ułatwienia samorządom i innym interesariuszom dostępu do niej.

Przedsięwzięcie A2.2. konkurs „Renowacja Roku”.

Celem przedsięwzięcia jest promocja działań renowacyjnych wśród właścicieli i zachęcanie gmin do szerszego wspierania tej grupy za pomocą dotacji. Przedsięwzięcie miałooby stworzyć lub ufundować nagrodę dla najlepszych renowacji zabytków.

Przedsięwzięcie A.2.3. Dziedzictwo niematerialne – na listę UNESCO.

Celem przedsięwzięcia jest zintensyfikowanie ochrony dziedzictwa niematerialnego województwa. Przedsięwzięcie będzie polegało na wspólnym z zainteresowanymi podmiotami przygotowaniu i opracowaniu wniosków o wpis na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W tym celu powstanie program wpisywania na tę listę zwyczajów, przekazów ustnych, wiedzy i umiejętności oraz związanych z nimi przedmiotów i przestrzeni kulturowych.

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków.

W ramach tego obszaru strategicznego zidentyfikowano dwa cele:

1. Cel B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich;
2. Cel B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa.

W ramach celu strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich określono przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych. Celem przedsięwzięcia jest wspieranie różnego rodzaju właścicieli obiektów zabytkowych w finansowaniu prac przy zabytkach.

Przedsięwzięcie polega na organizowaniu corocznego naboru wniosków o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach. Samorząd województwa określi priorytety zwiększające szanse na dotacje niektórych kategorii obiektów wg następujących kryteriów:

- obiekty, których wsparcie jest najpilniejsze z uwagi na ich stan lub rodzaj zagrożeń (np. architektura drewniana);
- obiekty, które są szczególnie ważne dla krajobrazu kulturowego województwa.

Cel strategiczny B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa.

W ramach tego celu określono przedsięwzięcie B.2.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego. Celem przedsięwzięcia jest opracowanie metody podziału

środków pomiędzy różnego rodzaju wnioskodawców z uwzględnieniem priorytetów Samorządu Województwa.

Obszar Strategiczny C Wypracowanie skutecznych narzędzi działania.

W ramach tego obszaru strategicznego zidentyfikowano trzy cele:

1. Cel C.1. Ograniczyć ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa;
2. Cel C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa;
3. Cel C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.

W ramach celu strategiczny C.1. Ograniczyć ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa określono przedsięwzięcie C.1.1. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa. Celem przedsięwzięcia jest dokonanie systematycznej inwentaryzacji stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego.

W województwie mazowieckim znajduje się ponad 5 tysięcy zabytków architektury drewnianej. Prawie jedna czwarta z nich nie posiada zabezpieczenia przeciwpożarowego, co naraża je na niebezpieczeństwo zniszczenia. Pilne staje się sporządzenie dokumentacji tych zabytków, w tym – inwentaryzacja ich stylów. Przedsięwzięcie będzie miało formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie:

- dokonanie kwerendy w dostępnych publikacjach, badaniach i pracach naukowych, celem wychwycenia możliwie pełnej listy stylów zidentyfikowanych i opisanych dotychczas;
- przeprowadzenie badań terenowych, w ramach których powstanie dokumentacja fotograficzna i zostanie opracowana pełna typologia stylów architektury drewnianej województwa mazowieckiego, w podziale na jego regiony kulturowe, wraz z dokumentacją przykładów.

Przedsięwzięcie C.2.2. Spójny krajobraz kulturowy – katalog projektów.

Celem przedsięwzięcia jest stworzenie katalogu nieodpłatnych projektów architektonicznych współczesnej zabudowy dobrze zharmonizowanej z krajobrazem kulturowym poszczególnych regionów województwa mazowieckiego. Przedsięwzięcie będzie miało formę zlecenia dla specjalistycznego wykonawcy, którego zadaniem będzie opracowanie

projektów budynków, np. domów jednorodzinnych, obiektów użyteczności publicznej oraz typowych obiektów użytkowych, w dwóch wariantach:

- projektów „rekonstrukcyjnych” , odtwarzających zarówno wygląd, jak i – w uzasadnionym zakresie - technologię wykonania oraz zastosowane rozwiązania materiałowe i konstrukcyjne budownictwa tradycyjnego - dedykowanych do stosowania na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego;

- projektów „zharmonizowanych”, o cechach i rozwiązaniach współczesnych, jednak w możliwie wysokim stopniu dopasowania do tradycyjnego krajobrazu kulturowego poszczególnych części województwa mazowieckiego.

Przedsięwzięcie C.1.3. Nasza żywa tradycja

Celem przedsięwzięcia jest ochrona przed zanikaniem dziedzictwa niematerialnego oraz rozbudowa portalu Mazowiecki Szlak Tradycji. Przedsięwzięcie może mieć formę zróżnicowanego wsparcia zarówno dla inicjatyw już utrwalonych i powtarzanych cyklicznie, jak i dla nowo kreowanych inicjatyw na rzecz lokalnego dziedzictwa.

Celem strategicznym C.2. Poprawy współpracy na rzecz dziedzictwa jest wypracowanie strategicznego modelu bieżącej współpracy i łączenia ich potencjałów w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Przedsięwzięcie C.2.1. Stała współpraca Samorządu Województwa – MWKZ – oddział NID. Celem jest nawiązanie regularnej współpracy Samorządu Województwa z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z oddziałem terenowych NID w Warszawie. Przedsięwzięcie polega na wypracowaniu formuły regularnego kontaktu merytorycznego pomiędzy trzema wymienionymi instytucjami w celu – w szczególności:

- Wspólnego planowania i skoordynowania finansowania programu badań nad dziedzictwem (odrębny program D.1.1.);
- Podejmowanie wspólnych inicjatyw edukacyjnych i upowszechnieniowych w zakresie wiedzy o dziedzictwie województwa mazowieckiego;
- Podejmowanie wspólnych inicjatyw promocyjnych na rzecz dziedzictwa;
- Współpraca przy aktualizacji WPOnZ.

Cel strategiczny C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.

Przedsięwzięcie C.3.1. Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami. Celem przedsięwzięcia jest wymiana wiedzy i dobrych praktyk pomiędzy właścicielami zabytków województwa mazowieckiego. Przedsięwzięcie polega na inicjowaniu i współorganizowaniu przez Samorząd Województwa konferencji służących wymianie wiedzy i dobrych praktyk w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi na terenie województwa. Konferencję mają być otwarte i bezpłatne dla wszystkich właścicieli zabytków i odbywać się nie rzadziej niż co dwa lata.

Przedsięwzięcie C.3.2. Promocja zabytków poprzez tworzenie i rozwój istniejących szlaków kulturowych. Celem przedsięwzięcia jest tworzenie, rozwój i promowanie turystycznych szlaków kulturowych po zabytkach województwa mazowieckiego i miejscach pamięci. Przedsięwzięcie polega na tworzeniu i rozwoju – z uwzględnieniem istniejącej koncepcji pasm przyrodniczo – kulturowych – szlaków turystycznych wyznaczających trasę zwiedzania miejsc pamięci albo zabytków powiązanych tematycznie lub podobnych rodzajowo, co umożliwi wspólną promocję i włączenie szlaku w programy edukacyjne. Wstępnie proponuje się następujące tematy szlaków:

- dwory i pałace Mazowsza;
- „Świdermajer” (zabytki drewnianej architektury letniskowej powstającej na przełomie XIX i XX wieku na południowy wschód od Warszawy, wzdłuż Kolei Nadwiślańskiej na tzw. Linii otwockiej);
- Zabytki obronne Mazowsza;
- Neogotyki nadwiślański.

Obszar strategiczny D. Wzmocnienie zasobów wiedzy fachowej

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z dużym deficytem wiedzy badawczej. Zidentyfikowano dwa cele:

- Cel D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym;
- Cel D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych.

Cel strategiczny D.1 Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym.

Przedsięwzięcie D.1.1 Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID. Celem przedsięwzięcia jest wypracowanie i wdrożenie spójnego programu badań nad zabytkami województwa mazowieckiego.

Cel strategiczny D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych.

Przedsięwzięcie D.2.1. Wzorcowa dokumentacja cyfrowa wybranych zabytków województwa. Celem przedsięwzięcia jest propagowanie tworzenia pełnej dokumentacji obiektów zabytkowych metodami naziemnej rejestracji cyfrowej. Przedsięwzięcie polega na opracowaniu wzorcowej i pełnej dokumentacji cyfrowej wybranych obiektów zabytkowych, których właścicielem jest samorząd województwa i publiczne udostępnienie tej dokumentacji w Centrum Wiedzy o Zabytkach.

Przedsięwzięcie D.2.2. Konkurs „Zdigitalizuj zabytek”.

Celem przedsięwzięcia jest promocja tworzenia cyfrowych dokumentacji zabytków. W ramach corocznego konkursu na najlepiej wykonaną digitalizację zabytku jednemu projektowi w każdym roku zostanie przyznana Nagroda Marszałka.

- **Strategia Rozwoju Powiatu Wołomińskiego do 2025 roku - uchwała Nr XV-162/2016 Rady Powiatu Wołomińskiego z dnia 11 stycznia 2016 r.**

W ramach prac nad Strategią Rozwoju Powiatu Wołomińskiego do roku 2025 sformułowano misję powiatu: „Powiat Wołomiński, silny potencjałem tworzących go gmin, wspiera zrównoważony rozwój gospodarczy, społeczny i przestrzenny. Wykorzystując naturalne walory przyrodnicze, historyczne oraz kulturowe dba o rozwój turystyki”. Sformułowano również wizję powiatu na podstawie której określono cele strategiczne.

Wizja Powiatu Wołomińskiego: „Powiat Wołomiński – zielona równina, bogata przyrodą, historią i kulturą, przyjazna mieszkańcom i przedsiębiorcom”.

Wyodrębniono cztery cele strategiczne, które są względem siebie równoważne, kompletne i spójne.

Cel strategiczny 1 – Wzmacnianie innowacyjności i konkurencyjności gospodarczej powiatu wołomińskiego

Cel strategiczny 2 – Aktywizacja społeczna i obywatelska mieszkańców powiatu wołomińskiego

Cel strategiczny 3 – Rozwój infrastruktury społecznej i technicznej w powiecie

Cel strategiczny 4 – Tworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju funkcji turystycznej powiatu wołomińskiego.

Powiat wołomiński ze względu na znajdujące się na jego obszarze bogactwo naturalne, obszary chronione czy znaczny udział obszarów

nieurbanizowanych może stanowić atrakcyjne miejsce do realizacji funkcji turystycznych. Obok walorów przyrodniczych obszar powiatu posiada również obiekty historyczne i kulturowe, które można wykorzystać w celu rozwoju funkcji turystycznej.

Realizację celu strategicznego można osiągnąć poprzez działania w następujących kierunkach rozwoju:

- Wspieranie rozwoju turystyki w oparciu o dziedzictwo historyczne i kulturowe
- Rozwój i poprawa stanu infrastruktury turystyczno–rekreacyjnej
- Zagospodarowanie potencjału przyrodniczego dla rozwoju turystyki

Wspieranie rozwoju turystyki w oparciu o dziedzictwo historyczne i kulturowe ma dotyczyć stworzenia zintegrowanego produktu turystycznego w wymiarze powiatu, która ma opierać się na tworzeniu oferty (sportowej, kulturalnej, historycznej itp.) w oparciu o rozproszoną strukturę podmiotów, atrakcji, miejsc, obiektów, którym towarzyszy wspólna koncepcja funkcjonowania, wspólny mianownik, wyróżnik produktu. Drugim filarem rozwoju funkcji turystycznej powinno być wspieranie lokalnych organizacji, firm turystycznych, mieszkańców, artystów i rzemieślników a także zintegrowanie wymienionych środowisk wokół Lokalnej Organizacji Turystycznej. Formy tego wsparcia mogą mieć charakter szkoleń z zakresu turystyki, agroturystyki i świadczenia usług turystycznych, mogą również być organizowane otwarte imprezy rekreacyjne o zasięgu lokalnym i regionalnym.

- **Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2020 – 2023 dla Powiatu Wołomińskiego**

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2020-2023 jest w trakcie opracowania.

5 UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Klembów wykazuje zgodność z celami wszystkich gminnych dokumentów strategicznych:

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Klembów.**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Klembów uchwalone Uchwałą Rady Gminy Klembów nr XXV/300/2017 z dnia 27 kwietnia 2017 roku.

Studium określa politykę przestrzenną promującą zachowanie wartości dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym również dziedzictwa archeologicznego. Działania podejmowane mają dotyczyć w szczególności historycznych założeń przestrzennych, zespołów budowlanych i pojedynczych obiektów, form zakomponowanej zieleni, miejsc upamiętniających wydarzenia historyczne.

Studium proponuje wprowadzenie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących tereny posiadające wartości kulturowe i krajobrazowe w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

- Strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmującą obszar najcenniejszych zabytków i zespołów zabytkowych wraz z najbliższym otoczeniem: kościół parafialny p.w. św. Klemensa (strefa 50 m) w Klembowie, najstarsza część cmentarza parafialnego w Klembowie, park Łuszczewskich w Woli Rasztowskiej.

Na terenach objętych ścisłą ochroną konserwatorską ustala się :

- zachowanie i konserwację zabytkowej zabudowy i jej pozostałości;
- zachowanie wartościowych elementów naturalnych – rzeźba terenu, zieleń, układ wodny;
- zakaz wprowadzania nowej zabudowy;
- usunięcie obiektów dysharmonizujących;

- Strefę ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów zabytkowych.

Strefa ta obejmuje:

- fragment zabudowy wsi Klembów przy kościele parafialnym p.w. św. Klemensa;
- teren przy zespole pałacowym w Woli Rasztowskiej.

Na terenach objętych strefą ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów zabytkowych ustala się:

- zachowanie zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, tj. utrzymania istniejących dróg, alei, szpalerów, osi widokowych i kompozycyjnych;
- zachowanie historycznie ukształtowanych podziałów parcelacyjnych;

- zachowanie dominant wysokościowych i przestrzennych;
- zachowanie, konserwację i rekonstrukcję zabytkowej zabudowy i jej pozostałości;
- zachowanie wartościowych elementów naturalnych – rzeźby terenu, układ wodny;
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i bryły obiektów, przy jednoczesnym założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej;
- zakaz nadbudowy chronionych obiektów o skończonej formie architektonicznej;
- stosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych w konstrukcji ścian i pokryć dachowych;
- stosowanie kolorystyki elewacji zgodnie z lokalną tradycją;
- zakaz stosowania dachów płaskich;
- zakaz stosowania na elewacji obcych materiałowo okładzin, bp. Z PCV, blachy trapezowej;
- zakaz lokalizowania obiektów dysharmonizujących zabytkowy układ przestrzenny, w tym budownictwa wielorodzinnego wielkopłytowego i przemysłowego;
- zakaz budowy ogrodzeń z prefabrykatów betonowych od frontu działek;
- zakaz umieszczania urządzeń reklamowych;
- zakaz budowy masztów telekomunikacyjnych i słupów elektroenergetycznych wysokiego napięcia.

- o Strefa ochrony krajobrazu

Strefa ta obejmuje:

- teren przy zespole pałacowym w Woli Rasztowskiej;
- teren przy kościele parafialnym w Klembowie

Na terenie objętym strefą krajobrazu postuluje się:

- zachowanie wartościowych elementów naturalnych – rzeźba terenu, układ wodny, zieleń urządzona;
- utrzymanie istniejącego użytkowania;
- niewprowadzanie zwartych nasadzeń wysoką roślinnością;
- nielocalizowanie tablic i urządzeń reklamowych.

- o Strefa ochrony konserwatorskiej ekspozycji zabytku

Strefa ta obejmuje przedpole widokowe na kościół w Klembowie od strony zachodniej.

Na terenie objętym strefą ochrony konserwatorskiej ekspozycji zabytku postuluje się:

- utrzymanie istniejącej zieleni niskiej i drzewostanu;

- utrzymanie istniejącego ukształtowania terenu;
- zakaz realizacji zwartych nasadzeń wysoką roślinnością oraz zalesień;
- ograniczenie gabarytów zabudowy, w szczególności wysokości budynków.

- o Strefa ochrony archeologicznej

Strefa obejmująca stwierdzone lub możliwe występowanie zabytków archeologicznych. Postuluje się, aby tereny, na których stwierdzono występowanie stanowisk archeologicznych pozostały otwarte (niezabudowane). Ochrona stanowisk archeologicznych polega na uwzględnieniu w zagospodarowaniu przestrzennym i przy opracowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego następujących zasad:

- ustaleniu ochrony w planach miejscowych;
- prowadzeniu działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu badań, bądź przy udziale archeologa, z możliwością zmiany nadzoru archeologicznego na badania archeologiczne w przypadku odkrycia zachowanych obiektów archeologicznych i architektonicznych na zasadach przepisów odrębnych;
- możliwości odstąpienia od ww. czynności w przypadku uzgodnionym z organem ds. ochrony zabytków;
- na terenach stanowisk archeologicznych, do czasu przeprowadzenia na nich badań archeologicznych obowiązuje zakaz nasypywania lub niwelacji gruntu.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Klembów:**

1. Wieś Gminna Klembów – uchwała nr XII/69/2003 Rady Gminy Klembów z dnia 11 września 2003 r.;
2. Wsie Karolew, Tuł, Krzywica i Nowy Kraszew – uchwała nr XVI/103/2003 Rady Gminy Klembów z dnia 9 grudnia 2003 r.;
3. „Centrum” gminy Klembów, wsie Pieńki, Sitki, Michałów i Rasztów – uchwała nr XVI/104/2003 Rady Gminy Klembów z dnia 9 grudnia 2003 r.;
4. Wieś Pasek – uchwałą nr XLV/273/2006 Rady Gminy w Klembowie z dnia 29 sierpnia 2006 r.;
5. dla miejscowości Krusze – uchwała nr XXIV/181/08 Rady Gminy Klembów z dnia 26 czerwca 2008 r.;
6. części miejscowości Krusze – uchwała nr III/29/2018 Rady Gminy Klembów z dnia 20 grudnia 2018 r.;

7. dla miejscowości Wola Rasztowska - uchwała nr XXIV/178/08 Rady Gminy Klembów z dnia 26 czerwca 2008 r.;
8. miejscowości Stary Kraszew – obszar wzdłuż rzeki Rządzy – uchwała nr XXIV/179/08 Rady Gminy Klembów z dnia 26 czerwca 2008 r.;
9. dla miejscowości Stary Kraszew – z wyłączeniem obszarów wzdłuż rzeki Rządzy – uchwała nr XXIV/180/08 Rady Gminy Klembów z dnia 26 czerwca 2008 r.;
10. dla miejscowości Ostrówek i Lipka – uchwała nr XXIV/182/08 Rady Gminy Klembów z dnia 3 lipca 2008 r.;
11. dla miejscowości Roszczep – uchwała nr XXIV/183/08 Rady Gminy Klembów z dnia 3 lipca 2008 r.;
12. części wsi Rasztów (RSP Rasztów) – uchwała nr V/22/2011 Rady Gminy Klembów z dnia 27 stycznia 2011 r.;
13. części wsi Stary Kraszew – uchwała nr XXVIII/199/2012 Rady Gminy Klembów z dnia 28 grudnia 2012 r.;
14. części wsi Wola Rasztowska – uchwała nr XXXIII/234/2013 Rady Gminy Klembów z dnia 25 kwietnia 2013 r.;
15. dla miejscowości Dobczyn – uchwała nr XXXII/407/2018 Rady Gminy Klembów z dnia 27 marca 2018 r.;
16. części miejscowości Lipka – uchwała nr III/30/2018 Rady Gminy Klembów z dnia 20 grudnia 2018 r.;

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Zarys historyczny gminy Klembów

Historia wsi Klembów (dawniej zwana Klębowem) sięga czasów pogańskich, o czym świadczą znaleziska archeologiczne, wydobyte przypadkowo w XIX wieku przez ówczesnego proboszcza parafii Klembów. Tym, co udało się wydobyć z terenów przykościelnych były gliniane urny, w których za czasów pogańskich chowano prochy zmarłych, szczątki murowanych zabudowań oraz fragment brukowanej uliczki pochodzącej z przełomu X-XI wieku. Odkrycia te świadczą o wiekowości osady Klembów. Na temat tamtych czasów nie wiadomo wiele więcej. Uważa się, że tereny obecnie należące do gminy Klembów były

pokryte gęstymi puszcami, a życie organizowano w rejonie rzek, które niewątpliwie pełniły znaczącą funkcję komunikacyjną.

Pierwsze wzmianki na temat terenów Klembowa wskazują na ich przynależność do dóbr książąt mazowieckich. W XV wieku książę Janusz II (1455-1495) przyznał rycerzowi Świętosławowi rozległe tereny Pruskowo, w tym również Klembów. Istnieją przekazy, według których książę w nagrodę za zasługi wyświadczone dworowi książęcemu, uwolnił ziemie należące wówczas do Świętosława od ciężących na nich podatków: Pruszkowo, Wolice i Pęczyska. Około 1470 roku, po śmierci Świętosława, jego synowie podzielili spuściznę po ojcu pomiędzy siebie. W efekcie tereny Pruszkowa i Krzewiączyna trafiły w posiadanie Piotra i Mikołaja, a wsie Wolica, Kłębowo, Jasienica i pozostałe zostały przekazane Janowi, Sasinowi i Jędrzejowi. Nazwy tych miejscowości dały początek nazwiskom przyszłych rodów: Pruszkowskich, Pęcickich, Progorszewkich i Kłębowski.

Historia parafii Klembów bierze swoje początki w czasach średniowiecznych. Przypuszcza się, że została założona w drugim lub trzecim wieku po przyjęciu chrześcijaństwa przez Polskę, czyli w okresie XII i XIII wieku. Podstawą do takich wniosków są wykazy archidiecezji gnieźnieńskiej, do której parafia wówczas należała.

Pierwszy drewniany kościół powstał w latach 1333-1357, dzięki hojności niejakiego Wolińskiego. W pierwszej połowie XIV wieku (podaje się, że przed 1442 rokiem), za panowania Kazimierza III Wielkiego (1310-1370), dokonano konsekracji świątyni klembowskiej, której przewodził biskup płocki ksiądz Klemens Pierzchała, tworząc tym samym parafię pod wezwaniem św. Klemensa. W 1445 roku z parafii Klembów wydzielono nową parafię, Dąbrówka. 17 marca 1629 roku biskup płocki Andrzej Stanisław Załuski konsekrował nowo zbudowaną świątynię w Klembowie, która następnie 23 kwietnia 1656 roku, w czasie potopu szwedzkiego (1655-1660), doszczętnie spłonęła wraz z całym wyposażeniem. Wtedy też zniszczeniu uległa wioska Klembów. Dwa lata później, dzięki fundacji Wojciecha Mościckiego, kanonika klembowskiego, Samuela Czosnowskiego oraz rodzinie Wolińskich odbudowano tenże obiekt sakralny. Niedługo potem świątynia została zniszczona ponownie. Po kolejnym remoncie obiekt został ponownie konsekrowany i dokonał tego Andrzej

Chryzostom Załuski III w niedzielę po Wielkanocy 1699 roku. W 1775 roku Antonii Górski, kanonik płocki, przeprowadził generalną wizytację parafii zapisując w aktach informacje na temat parafii, jak i samego kościoła: „drewniany, w kwadrat wystawiony, stary (...), do reperacji niezdatny, nowy fundować potrzeba. W ścianach już są dyle w niektórych miejscach popróchniałe”. Niedługo po tym pozyskano środki na generalny remont świątyni. Fundatorami kościoła stali się: Dominik Sobolewski, łowczy nurski, i Teresa Młocka, starościna zakroczymska. Dane z tamtego czasu wskazywały na to, że ówczesnym proboszczem parafii Klembów od 1758 roku był ksiądz Józef Kownacki, a do parafii należało dwadzieścia wiosek: Klembowo, Zamoście, Łsobyki, Jasienica, Jażwie, Kobiel, Miąsze, Międzyłes, Szczepanek, Lipka, Dobczyn, Krajewo (Kraszewo), Rasztowo, Borki, Roszczep, Krucze, Tłuszcze, Kozły, Wola Rasztowska.

W latach 1783-1785 ksiądz Franciszek Czajkowski sporządził „Regestr Diecezji”, na podstawie którego można odszukać informacje na temat właścicieli poszczególnych wsi parafii:

- Stanisław Sobolewski, podkomorzy warszawski (Klembów, Borki, Jasienica, Krusze, Kur - karczma, Łsobyki, Miąsze);
- Sobolewscy i Zambrzycki (Cisie, Jażwie, Szczepanek);
- Zambrzycki (Kobiel, Międzyłesie);
- Józef Młocki, starosta zakroczymski (Roszczep, Wola Rasztowska);
- Młock, generał adiutant (Dobczyn, Kraszew, Pasek – młyn, Rasztów);
- Czarnowski, podstoli (Kozły);
- Olizar (Lipka, Zamoście);
- Tarnowski, starosta sulejowski (Kłusćciec, czyli królewszczyna).

Koniec wieku XVIII był niezwykle trudny dla parafii klembowskiej. Były to czasy insurekcji kościuszkowskiej (1794 rok), która w pośredni sposób przyczyniła się do zubożenia zasobu świątyni, gdyż parafia przekazała na cele wojenne złote i srebrne naczynia liturgiczne oraz wota ołtarzowe.

Od 1775 roku Klembów należał do województwa mazowieckiego, Ziemi Nurskiej, powiatu kamienieckiego i dekanatu stanisławowskiego. Jego właścicielem był Dominik Sobolewski, łowczy nurski.

W latach 1791-1822 tereny Klembowa i jego przyległości należały do rodziny Czarnockich. Ta rozległa własność ziemska pierwotnie była pod władaniem podczaszego ziemi drohickiej, Jana Czarnockiego. Po jego śmierci przeszła na własność syna Czarnockiego, który okazał się nieudolnym gospodarzem. Za czasów jego rządów wielu folwarkom groziła licytacja, a nieremontowany kościół niszczał. Sytuacja poprawiła się 9 marca 1822 roku wraz ze zmianą właściciela tych terenów. Tego dnia w kancelarii hipotecznej województwa mazowieckiego w obecności rejenta, Jana Wincentego Bandkcie, zawarto akt kupna dóbr klembowskich pomiędzy Franciszkiem Ksawerym Czarnockim a generałem Franciszkiem Żymirskim. Rodzina Żymirskich nabyła Klembów z przyległymi ziemiami położonymi w powiecie stanisławowskim (na południowy wschód od Radzyna): Zamoście Klembowskie, Krusze i Borki z przyległościami. Całość obejmowała 3500 mórg, czyli około 1960 hektarów, w które wliczały się ziemie folwarczne i wiejskie. Klembów liczył wtedy około 1780 mórg, z czego folwark miał 767 mórg, wieś 454, plebania 79, a lasy 441 mórg. Reszta należała do pojedynczych osób. W Kruszu folwark obejmował 516 mórg, z czego 377 podlegała uprawom chłopskim. Wieś Borki miała w swoich granicach tylko ziemie folwarczne (220 mórg ziemi ornej oraz 592 morgi lasu). Zasobność finansowa rodziny Żymirskich pozwoliła na rozpoczęcie budów nowych obiektów: murowanych budynków gospodarczych, gorzelnii i zajazdu. Wszystkie inwestycje były opłacane z budżetu rodzinnego, bez zbędnego obciążania hipoteki. Majątek przynosił generałowi pokaźne zyski. W Klembowie Żymirscy mieli skromny, stary drewniany dom, który był ulokowany przy drodze do miejscowości Sitki. Większą część czasu rodzina spędzała w Warszawie, w luksusowym apartamencie wynajętym od hrabiny Tyszkiewiczowej, znajdującym się w budynku stojącym przy ul. Świętojerskiej.

Od 1807 roku Klembów znajdował się w Księstwie Warszawskim, a od 1815 roku w Królestwie Polskim.

Ważnym czynnikiem rozwojowym terenów obejmujących gminę Klembów była budowa 1862 roku kolei Warszawsko – Petersburskiej.

W połowie XIX wieku na terenie gminy utworzono trzy szkoły początkowe. W 1867 roku ludność zamieszkująca te tereny liczyła już 4990 mieszkańców, a ziemie przynależące do gminy obejmowały 19736 morgów ziemi.

Dzięki funduszom generała Żymirskiego latach 1823-1829 przystąpiono do budowy nowego, murowanego kościoła w Klembowie. Powstał on nieco na wschód od poprzedniego kościoła, w odległości około 500 metrów od cmentarza, na terenie którego stały dwa poprzednie, drewniane kościoły parafialne. Około 1829 roku, po wybudowaniu nowej świątyni, rozebrano stary i zniszczony już kościół drewniany. Mieścił się on pośrodku cmentarza grzebalnego obok kilkupiennej lipy, dziś już nierosnącej. W tym miejscu teren cmentarza jest nieco wyższy. Znajdują się tam najstarsze drzewa i nagrobki. Mogiły umiejscowione w starej części cmentarza są inaczej rozmieszczone, niż te z pozostałego obszaru. Zdaje się, jakby były zwrócone ku stojącemu tam niegdyś kościołowi.

Murowany kościół został wykonany z cegły i pokryty gontem. Obok budowli postawiono budynki gospodarcze. W latach 1885-1894 świątynia została przebudowana według projektu W. Kamieńskiego. Prace te obejmowały dobudowanie prezbiterium z zakrystią i skarbcem oraz dwóch kaplic po obu stronach nawy. Przekształcenia te spowodowały, że budynek stał się kościołem jednonawowym, który tworzył budowlę o kształcie krzyża łacińskiego. Dodatkowo nad główną nawą założono plafon (ozdobny sufit), a nad wielkim ołtarzem i kaplicami położono sklepienie.

Obecny kościół powstał dzięki fundacji generała Żymirskiego, który poległ w powstaniu listopadowym w 1831 roku. Jego prochy złożono w miejscowym kościele. Do 1868 roku jego syn Józef był właścicielem wsi Krusze.

W 1862 roku wybudowano kolej relacji Warszawa – Petersburg, która biegła m.in. przez dobra Żymirskich. Następnymi właścicielami tych terenów byli: Kurella, Żebrowski, Czarnecy, Jachacy, Sawicki i Klemczewski.

Podczas powstania styczniowego w 1863 roku spłonęła karczma ufundowana przez generała Żymirskiego oraz część domostw. Po zmianach carskiej administracji, Klembów stał się częścią powiatu radzyńskiego. Od lipca 1914 roku tereny te objął zabór carski. Jesienią 1908 roku powstała Straż Ogniowa. W 1920 roku przez teren gminy przeszły działania wojny bolszewickiej. W czasie II Rzeczypospolitej wybudowano nową szkołę.

W okresie drugiej wojny światowej, w 1944 roku, kościół w Klembowie został uszkodzony, mimo to szybko usunięto zniszczenia. Nad zwieńczeniem fasady

wzniesiono czworoboczną, dwukondygnacyjną wieżę, której górną część nadbudowano w 1959 roku.

Mapy topograficzne gminy z okresu lat 30. XX wieku wskazują na to, iż gmina Klembów pełniła funkcję turystyczną. Najważniejszymi środkami były: lotnisko Ostrówek i lotnisko Orzesznik.

W okresie 1939–1945 na terenie gminy działał Oddział Batalionów Chłopskich współpracujący z Armią Krajową. Przez Klembów dwukrotnie przechodził front Armii Krajowej w kierunku Warszawy.

5.2.2 Zabytki nieruchome w gminie Klembów

Na terenie gminy Klembów ochroną konserwatorską na podstawie przepisów odrębnych objęte zostały zabytki wpisane do rejestru zabytków.

Zdecydowaną większość zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie gminy stanowią drewniane i murowane chaty z przełomu XIX i XX wieku, szczególnie licznie występujące we wsi Ostrówek. Można odnaleźć również kilka kapliczek przydrożnych datowanych na XIX oraz XX w., oddających rustykalny charakter rozmieszczonych w gminie Klembów miejscowości. Na ich tle wyróżniają się obiekty wpisane do rejestru zabytków.

Pierwszym z nich, a zarazem jednym z najważniejszych jest z pewnością murowany kościół pod wezwaniem świętego Klemensa w Klembowie powstały w swojej obecnej formie w 1829 r. Świątynia została zbudowana z cegły i pokryta gontem. Dodatkowo dołączono do niej budynki gospodarcze. W latach 1885-1894 została przebudowana według projektu W. Kamieńskiego. Dobudowano wtedy prezbiterium z zakrystią i skarbcem oraz dwie kaplice po obu stronach nawy. Całość przybrała formę kościoła jednonawowego, który dzięki obecności kaplic utworzył obiekt o kształcie krzyża łacińskiego. Nad główną nawą założono plafon, a nad wielkim ołtarzem i kaplicami położono sklepienie. Dach nawy głównej i kaplic bocznych jest dwuspadowy, pokryty blachą ocynkowaną. Ołtarz główny, cztery ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica i tron pochodzą z połowy XIX wieku. Zostały wykonane z drewna, które kolejno zostało pokryte szlagmetalem, czyli złotem w płatkach. W ołtarzu głównym znajduje się przykryty srebrną suknią obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z XVII wieku, zwany Matką Bożą Klembowską. Do początków XX wieku do Matki Bożej

Klembowskiej na każde święto Wniebowzięcia NMP (15 sierpnia) przybywały pielgrzymki nawet z odległych okolic.

Obecny wystrój wnętrza kościoła jest dziełem artysty malarza Jana Mologi z Warszawy. W latach 1987-1988 ściany świątyni zostały ozdobione polichromią. Wyjątkowymi obiektami są: plafon Matki Bożej Wniebowziętej oraz malowidło przedstawiające Ostatnią Wieczerzę w prezbiterium. Na ścianach bocznych nawy głównej widnieją postacie świętych: biskupa Wojciecha, królowej Jadwigi, Stanisława Kostki, brata Albrechta Chmielowskiego i Karoliny Kózkówny. Na ścianie poprzecznej przy głównym ołtarzu namalowano postacie papieża Jana Pawła II i kardynała Stefana Wyszyńskiego. W ostatnich czasach kościół został odnowiony. Odświeżono i pomalowano ściany, wymieniono stolarkę okienną, a cały budynek pokryto blaszanym zadaszaniem. Na frontowej ścianie umieszczono dwie nowe tablice upamiętniające postać siostry Faustyny oraz fundatora kościoła – generała Franciszka Żymirskiego.

W odległości około 500 metrów od kościoła znajduje się parafialny cmentarz rzymsko-katolicki. Jedynie najstarsza część cmentarza została wpisana do rejestru zabytków. Obejmuje ona najbardziej wiekowe nagrobki, które są umiejscowione nieco inaczej, niż pozostałe mogiły. Można przypuszczać, że ich położenie wynika z faktu, że były zwrócone ku niegdyś stojącemu drewnianemu kościołowi.

Drugim wartym uwagi zabytkiem jest pałac pochodzący z XVII wieku wraz z otaczającym go parkiem w Woli Rasztowskiej. Pałac został wybudowany po 1650 roku, o czym świadczy jego plan, którego forma jest charakterystyczna dla dworów z II połowy XVII wieku. Jedyną pozostałością po budynku z tamtych czasów są mury magistralne zachowane w partiach piwnic, alkierze do wysokości pierwszego piętra oraz cztery piwnice w południowo-zachodnim narożniku, które zachowały pierwotne sklepienie. Data wybudowania, autor oraz wygląd pierwotnego pałacu w Woli Rasztowskiej nie są znane. Najwcześniejszy przekaz archiwalny wymienia w tych dobrach „dwór JMP Łuszczewskiego”. Na temat właścicieli pałacu dotąd niewiele było wiadomo. Według miejscowej legendy pałac miał być letnią siedzibą myśliwską króla Jana III Sobieskiego (1629-1696), który w 1675 roku przekazał go rodzinie Chrzanowskich w podzięcie za obronę Trembowli. Z kolei autorki Katalogu

Zabytków przypisują fundację pałacu rodzinie Chrzanowskich powtarzając za Słownikiem Geograficznym. W świetle materiałów źródłowych Wola Rasztowska w końcu XVI wieku należała do Stanisława Wolińskiego i Mateusza Chojęckiego. W początku XVII wieku właścicielami tych dóbr była rodzina Łuszczewskich herbu Korczak. Budynek prawdopodobnie powstał na polecenie tej rodziny, w której posiadaniu pozostawał do 1688 roku. W późniejszym okresie posiadłość wielokrotnie zmieniała właścicieli.

Kolejne wzmianki o pałacu pochodzą dopiero z XIX wieku. W 1818 roku spisano akt rejentalny, a w 1833 roku powstaje nota, która potwierdza istnienie murowanego pałacu: „we wsi Wólka Rasztowska żadnej innej przyległości nie masz prócz budowli jak oto pałacu murowanego, folwarku drewnianego (...) i karczmy jednej”. Dokładniejsze informacje na temat charakteru pałacu można odnaleźć w krótkim opisie zabudowań dworskich wykonanym przez komornika w 1835 roku: „pałac murowany o parterze i jednym piętrze, składający się z dwunastu pokoi, którego dach pokryty jest dachówką holenderką zwaną, o dwóch kominach murowanych nad dach wychodzących”. Opisano również najbliższe otoczenie pałacu: „za pałacem jest ogród różnego gatunku drzew sztuk 500 a mianowicie śliwek, jabłek, wiśni i gruszek. W ogrodzie znajduje się sadzawka”. Z opisu z 1836 roku wynika, że budowla uległa niewielkiej przebudowie. W tamtym okresie posiadała szesnaście pokoi i cztery trzony kominowe. Parter mieścił dwie sienie i osiem pokoi mieszkalnych. Pierwsze piętro – siedem pokoi i wielką salę. Na pierwsze piętro prowadziły schody z kamienia ciosowego. Pod dachem krytym dachówką holenderką znajdował się strych. Zmianom uległ też ogród. Wycięto około dwustu czterdziestu drzew, w których miejsce powstały cztery rybne sadzawki. Stan pałacu w 1836 roku był bardzo dobry.

W 1930 roku majątek przeszedł w posiadanie Maurycego Szmyta, który kupił go od rodziny Młockich. Pałac został przebudowany w międzywojniu. Zmiany obejmowały m.in. obniżenie pewnych partii korpusu, usunięcie części piętra, przebudowę układu wewnątrz oraz całkowite podpiwniczenie budynku. Przekaz mogący dać wyobrażenie o wyglądzie, niestety tylko zewnętrznym budynku, to fotografie z 1947 roku. W świetle zdjęć, na których widoczne są tylko fragmenty zniszczonego i spalonego w 1943 roku pałacu, budynek był parterowy

z piętrowymi alkierzami i ryzalitem środkowym zwieńczonym trójkątnym tympanonem. Wieżyczki alkierzy przykryte były płaskimi czterospadowymi daszkami pobitymi blachą. Ślady dekoracji zewnętrznych dowodzą istnienia na narożach ryzalitów i alkierzy boniowanych pilastrów. Pary takich pilastrów zdobiły narożniki korpusu. Między oknami kondygnacji przebiegał wąski, profilowany gzyms kordonowy. Ściany wieńczył dość wydatny gzyms koronujący. Otwory okienne ujęte były w obramienia z uszakami w górnych narożach, od dołu ograniczone ławą podokienną. Ponadto cały budynek był podpiwniczony.

W latach 1941-1943 budynek został zniszczony w wyniku działań wojennych. Po zakończeniu II Wojny Światowej, po 1945 roku, majątek przeszedł w posiadanie Centralnego Zarządu Radiostacji i Telewizji. W latach 1951-1953 ruiny dawnego pałacu zostały rozebrane, a na jego fundamentach powstała nowa budowla, której forma przetrwała do dzisiaj. Pomysłodawcą projektu był architekt Jan Woliński, który prawdopodobnie wzorował się na projektach Tylmana z Gemeren. Przeznaczeniem nowego budynku była szkoła przedszkole. Obecnie odgrywa właśnie taką rolę.

Nowy pałac znacznie różni się od oryginału zniszczonego w trakcie II Wojny Światowej. Jest obiektem murowanym z cegły i otynkowanym. Całość jest podpiwniczona. Pałac jest piętrowy z poddaszem przykrytym dachem czterospadowym o połaciach krytych dachówką ceramiczną. Elewacja frontowa jest siedmioosiowa z trójosiowym ryzalitem wieńczonym trójkątnym szczytem oraz oculusem obwiedzionym dekoracją sztukatorską, umieszczonym centralnie. Ryzalit, jak i cała elewacja została udekorowana boniowaniem narożnym. Nad wejściem głównym znajduje się dekoracja sztukatorska w formie medalionów z głową męską i żeńską. Prostokątne otwory okienne ozdobiono płaskimi opaskami z uszakami, natomiast wejście główne prostym naczółkiem. Elewacja ogrodowa została flankowana parą czworobocznych wież alkierzowych, przykrytych późnobarokowymi hełmami krytymi blachą. Po środku umieszczono trójosiowy ryzalit wieńczony trójkątnym szczytem z dekoracją sztukatorską. Ryzalit poprzedzony jest otwartym tarasem otoczonym balustradą tralkową ze schodami prowadzącymi do parku. Na elewacji bocznej umieszczono trzy osie otworów okiennych. W narożu przy

wieży znajduje się dodatkowe wejście do pałacu. Układ wewnątrz jest dwutraktowy z korytarzem wydzielającym trakty. Całość została zaprojektowana w duchu baroku.

Pałac jest otoczony drzewostanem, który stanowi pozostałość po parku oraz nowym osiedlem wybudowanym dla pracowników radiostacji. Pierwotna kompozycja przestrzenna kształtowała się następująco: „park założony był na planie prostokąta w stylu krajobrazowym z elementami linearnymi. Głównym akcentem kompozycyjnym był pałac zbudowany w II połowie XVII wieku. Przypuszcza się, że północna część parku, przed budynkiem pałacu (...) mogła mieć układ regularny. Południowa część parku, w którego kompozycję włączono układ wodny, składający się z 2 regularnych stawów była założona w stylu krajobrazowym”. Po odbudowie pałacu wprowadzono elementy regularnego, barokowego założenia ogrodowego. Krótki opis ogrodu z 1836 roku obejmuje istniejące przy pałacu cztery stawy, które mieściły się tam jeszcze w 1953 roku. Dwa prostokątne stawy przed elewacją ogrodową pałacu odnotował Jan Woliński na rysunku rejestrującym położenie ruin odbudowywanego pałacu. W parku przeważają drzewa liściaste, głównie lipy, topole, akacje, klony, jesiony i wierzby. Sześć spośród drzew pochodzi z czasów założenia parku, z końca XIX wieku. Reszta drzew stanowiąca około 95% drzewostanu pochodzi z okresu powojennego. Obecnie pałac mieści się w północnej części dawnego parku. Na północno-wschodnim obszarze znajduje się boisko sportowe. Południową część zajmują dwa stawy, z których południowo-zachodni posiada zadrzewioną wyspę. Zachował się ślad dawnej alei prowadzącej do podwórze i na pola. Obecnie na dawnym podwórzu stoją bloki mieszkalne. W ostatnich latach przeprowadzono remonty piwnic i rewitalizację parku.

Fotografia 1. Pałac w Woli Rasztowskiej od strony parku

5.2.3 Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Klembów znajduje się siedemdziesiąt stanowisk archeologicznych. Część z nich została odkryta i udokumentowana dzięki przypadkowym odkryciom, pozostała część została ujawniona na podstawie systematycznej badań inwentaryzacyjnych, prowadzonych w ramach ogólnopolskiego programu „Archeologiczne Zdjęcie Polski” (AZP).

Udokumentowane stanowiska archeologiczne występują w postaci śladów osadniczych, cmentarzysk i osad. Jedno z najstarszych, AZP 53-70/11, pochodzi z okresu paleolitu schyłkowego, tj. 12-10 tysiąclecia przed naszą erą. Największe skupisko stanowisk archeologicznych występuje w południowo-wschodniej części gminy: obręb Karolew, Tuł i Lipka, w zachodniej części: obręb: Kraszew Stary, Rasztów oraz na terenach i okolicach Woli Rasztowskiej. Nie przebadano terenów środkowej części gminy, tj. przede wszystkim terenów rzeki Rządzy i Cienkiej. Można się spodziewać, że w tym obrębie występują liczne ślady dawnego osadnictwa.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Klembów zaznacza się, że tym, co najbardziej zagraża bytności stanowisk archeologicznych, są prowadzone prace ziemne związane realizacją inwestycji

budowlanych, czego najgroźniejszy jest niekontrolowany ruch inwestycyjny. Jak podkreśla zapis w studium, ochrona stanowisk archeologicznych jest szczególnie istotna z punktu widzenia zachowania dziedzictwa kulturowego regionu, ale działania te nie mogą hamować rozwoju gminy. Podstawą zrównoważonego rozwoju jest kontrola ruchu inwestycyjnego na podstawie dokładnego wykazu i opisu stanowisk archeologicznych.

	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska
1.	Karolew	53-70	11; 12; 13; 23; 30; 31; 32
		54-70	17; 20; 21; 37
2.	Kraszew Stary	53-68	3; 8 ;9 ;10; 11; 32
3.	Krusze	52-70	17
		53-70	94; 95; 96
4.	Nadleśnictwo Dębina Klembów	53-70	92
5.	Ostrówek Lipka	54-70	1; 2; 3; 4; 5; 7; 11; 39
6.	Rasztów	53-68	203, 5; 6; 7
7.	Roszczep	52-69	11
8.	Tuł	53-70	6; 7; 8; 9; 10; 21; 22; 24; 25; 26; 27; 28; 29
		54-70	6; 8; 9; 10; 12; 13; 14; 15; 16; 18; 38
9.	Tuł/Karolew	54-70	19
		53-70	20
10.	Wola Rasztowska	52-68	202;
		52-69	4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 18

Tabela 1. Gmina Klembów – wykaz stanowisk archeologicznych

5.2.4 Dziedzictwo niematerialne

Na terenie gminy Klembów znajduje się wiele miejsc pamięci. Można do nich zaliczyć:

- Klembów: Tablica poświęcona gen. Franciszkowi Żymirskiemu umieszczona na kościele w Klembowie.
- Klembów: Mogiła Bolesława Krzyżewskiego – bohatera bitwy warszawskiej poległego 14.08.1920 roku – grób znajduje się na cmentarzu w Klembowie;

- Klembów: Płyta pomnikowa poświęcona poległym w latach 1939-1945 mieszkańcom Klembowa – mieści się na cmentarzu parafialnym w Klembowie;
- Klembów: pomnik na cmentarzu w Klembowie „W hołdzie Walczących, Więzionych, Poległych i Pomordowanym”;
- Ostrówek: Pomnik upamiętniający ofiary NKWD postawiony w miejscu dawnego obozu;
- Ostrówek: Tablica poświęcona pomordowanym w latach: 1939-1956 mieszkańcom Ostrówka – obiekt ma swoje miejsce na cmentarzu parafialnym w Ostrówku;
- Pomnik – kurhan w Dębinie, znajdujący się w środku lasu, na końcu ulicy Warszawskiej. Kamień pamiątkowy oraz krzyż upamiętniający poległych walczących w powstaniu styczniowym;
- Orzesznik (Michałów): Kaplica wzniesiona w miejscu walki powstańczej, pamięci poległych w powstaniu styczniowym. Poddana renowacji w 140 rocznicę wybuchu powstania.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1 Zabytki nieruchome w wojewódzkim rejestrze zabytków

Na terenie gminy Klembów istnieją cztery obiekty wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków. W poniższej tabeli przedstawiono szczegółowe ich zestawienie.

Tabela 2 . Gmina Klembów – Wojewódzki Rejestr Zabytków

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Datowanie	Nr wpisu do rejestru	Data wpisu do rejestru
1.	Klembów	Kościół parafialny pw. Św. Klemensa papieża męczennika z 50 m otoczeniem	1829 r.	411	05.04.1962 r.

2.	Klembów	Cmentarz rzymsko – kat. Najstarsza część	niedatowane	234	30.01.1986 r.
3.	Wola Rasztowska	park	1673 (1953)	419	05.04.1962 r.
4.	Wola Rasztowska	Pałac Łuszczewskich	1673 (1953)	419	05.04.1962 r.
5.	Ostrówek Faustyny 5	Dom letniskowy Lipszyców tzw. Dom św. Faustyny	Ok. 1905 r.	1404	21.12.2017 r.

5.3.2 Pozostałe zabytki nieruchomości w wojewódzkiej ewidencji zabytków

W ewidencji prowadzonej przez Wojewódzkiego Konserwatora zabytków znajduje się jedenaście obiektów. Wymagają one dokładnej weryfikacji, jako że istotna ich część zaliczana jest do zabytkowej architektury drewnianej, wyjątkowo podatnej na zaniedbanie, tj. drewniane chałupy, które mogą ulec zniszczeniu lub zostać rozebrane.

Tabela 3 . Gmina Klembów – Wojewódzka Ewidencja Zabytków – stan na 26.10.2020 r.

	Miejscowość	Obiekt	Adres
1.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Kościuszki 34 (d. 26)
2.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Kościuszki 35 (d.21)
3.	Ostrówek	Dworek	Kościuszki 41 (d. 25)
4.	Ostrówek	„Willa Romanówka”	Lachmana 53 (d.1)
5.	Ostrówek	„Willa Wesołówka”	Leśna 39 (d. 41)
6.	Ostrówek	„Willa Szczęśnowek”	Piotra Skargi 1 (d. 5)
7.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Piotra Skargi 27
8.	Ostrówek	„Willa Klementynka”	Warszawska 34 (d. 27)
9.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Warszawska 35 (d. 28)
10.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Waryńskiego 3
11.	Lipka	park	-

5.4 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

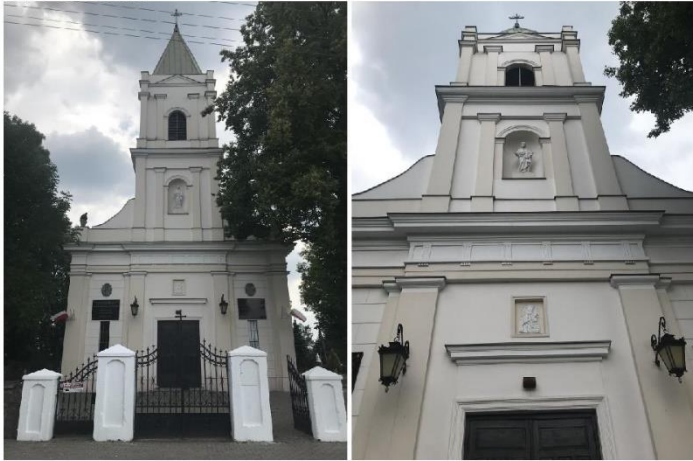
5.4.1 Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Klembów

Gmina Klembów przed 2012 rokiem nie prowadziła Gminnej Ewidencji Zabytków, jednak nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., znacznie wzmocniła rolę Gminnej Ewidencji Zabytków, czyniąc z niej źródło prawa miejscowego. Do art. 19 dodano ust.1a wskazujący zabytki, których

ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Po wejściu w życie nowelizacji gmina Klembów przystąpiła do prac związanych z powołaniem do życia Gminnej Ewidencji Zabytków.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.) oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661), jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

1. KARTA ADRESOWA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW					
1. OBIEKT	Kościół parafialny p. w. św. Klemensa			5. MIEJSCOWOŚĆ	Klembów
2. OBECNA FUNKCJA	3. MATERIAŁ	4. DATOWANIE	6. GMINA	Klembów	
sakralna	b. murowany	1829 r.			
21. FOTOGRAFIA				7. POWIAT	wołomiński
18. STAN ZACHOWANIA				19. WPISUJĄCY DANE	8. WOJEWÓDZTWO
b. dobry	Małgorzata Frączkowska Agnieszka Niezabitowska	20. DATA WYKONANIA KARTY ADRESOWEJ	9. KOD POCZTOWY	05-205	
			10. ADRES	ul. gen. F. Żymirskiego 39	
			11. LOKALIZACJA	Klembów	
			12. LOKALIZACJA ARCHEOLOGICZNA	Nr obszaru AZP Nr stanowiska na obszarze AZP Nr stanowiska w miejscowości	
			13. NUMER EWIDENCYJNY DZIAŁKI	585 obr. 0003 Klembów	
			14. WŁASNOŚĆ	kościóły i związki wyznaniowe	
			15. RODZAJ UŻYTKOWANIA	kult religijny	
			16. INFORMACJA O OCHRONIE	Nr i data wpisu do rejestru zabytków A-411 z dnia 05.04.1962 r. Zapis w planie zagospodarowania przestrzennego C1.UK-1 – tereny kultu religijnego	
			17. RODZAJE ZAGROŻEŃ	czynniki atmosferyczne	

22. UWAGI

Kościół został zbudowany przez właściciela dóbr klembowskich generała Franciszka Żymirskiego w latach 1823-1829, przebudowany w latach 1885-1894 według projektu W. Kamińskiego. Świątynia na planie krzyża łacińskiego o cechach klasycyzmu, jednonawowa z bocznymi kaplicami. Kościół murowany posiada dwukondygnacyjną wieżę, którą zbudowano w 1959 r. Dach nawy głównej i kaplic bocznych dwuspadowy, pokryty blachą ocynkowaną.

W czasie prac w latach 1823-1829 zostało dobudowane prezbiterium z zakrystią i skarbcem oraz dwie kaplice po obu stronach nawy.

Elewacja główna wieżowa trójosiowa. Wokół bryły kościoła okalający wydatny gzyms, nad wejściem tryglif. Nad głównym wejściem w zwieńczeniu fasady wznosi się czworoboczna dwukondygnacyjna wieża kościelna z niszą z figurą Chrystusa ujęta płaskimi pilastrami tokańskimi i dekoracją w postaci wazonów na cokółach. Elewacje boniowane podzielone płaskimi pilastrami, okna prostokątne.

W skład wyposażenia kościoła wchodzi m.in.: neobarokowy ołtarz główny z połowy XIX w. z drewnianymi figurami świętych Piotra i Kazimierza Królewicza, obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem z pocz. XVII w srebnej sukience z XIX w., figury św. Franciszka i Dominika w tondzie obraz Matki Bożej, dwa ołtarze drewniane w transepcie z końca XIX w. oraz dwa ołtarze neobarokowe z końca XIX w. Ambona, chrzcielnica i tron pochodzące z XIX wieku są drewniane i zostały odmalowane oraz pokryte szlagmałem. Obecny wystrój wewnętrzny kościoła jest dziełem artysty malarza Jana Molgi z Warszawy.

Rysunek 1. Wzór karty Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Klembów

Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku. Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków,

która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Klembów została przygotowana według specyfikacji przygotowanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Podczas prac nad Gminną Ewidencją Zabytków dokonano weryfikacji zasobu znajdującego się w wykazie Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod kątem stanu faktycznego.

5.4.2 Zabytki nieruchome

Po uporządkowaniu i skatalogowaniu gminnego zasobu zabytków nieruchomych, w Gminnej Ewidencji Zabytków umieszczono obiekty, które prezentuje Tabela 4. W trakcie prac dokonano aktualizacji numeracji obiektów, która uległa dużym zmianom od czasu sporządzenia ostatniej dokumentacji.

	Miejscowość	Obiekt	Adres
1.	Klembów	Kościół parafialny p.w. św. Klemensa	gen. F. Żymirskiego 39
2.	Klembów	Cmentarz rzym.-kat. (najstarsza część)	gen. F. Żymirskiego, dz. nr 274/3
3.	Krusze	Chałupa drewniana	Kryształowa 152, dz. nr 310/1
4.	Ostrówek	Aleja dębowa	Koczorowska, dz. nr 1166
5.	Ostrówek	Kapliczka murowana	Kolejowa, dz. nr 577/3
6.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Kolejowa 53 (ob.99) dz. nr 596/1, 595/1
7.	Ostrówek	Kapliczka murowana	Kolejowa 92, dz. nr 1 dz. nr 1/1
8.	Ostrówek	Dworek mieszkalny	Kościuszki 25 (ob. 41) dz. nr 136
9.	Ostrówek	Dom mieszkalny. Wł. B. Ponichtera	Kościuszki 21 (ob.25) dz. nr 142/4
10.	Rasztów	Kapliczka murowana	Rasztów, dz. nr 263/4. 263/3
11.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Kościuszki 25A (ob. 41)
12.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Kościuszki 26 (ob. 34)
13.	Ostrówek	Willa „Romanówka”	Lachmana 20 dz. nr 258
14.	Ostrówek	Willa „Wesołówka”	Leśna 41 (ob. 48) dz. nr 495/5
15.	Ostrówek	Figura Niepokalanej Matki Boskiej	Piotra Skargi 5 (ob. 1) dz. nr 154/10
16.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Ogrodowa 2A dz. nr 183/16
17.	Ostrówek	Dom mieszkalny	św. Faustyny 5 dz. nr 182/4, 182/6
18.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Warszawska 26 dz. nr 328/21
19.	Ostrówek	Willa „Klementynka”	Warszawska 27 (ob. 45)

	Miejscowość	Obiekt	Adres
20.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Warszawska 28 (ob. 30)
21.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Waryńskiego 3 dz. nr 59/1
22.	Ostrówek	Dom mieszkalny	Waryńskiego 28 dz. nr 63/2
23.	Wola Rasztowska	Park w zespole pałacowym	Szkolna 9 dz. nr 221/31
24.	Wola Rasztowska	Pałac Łuszczewskich	Szkolna 9 dz. nr 221/31
25.	Ostrówek	Figura Matki Boskiej	Słoneczna 5 dz. nr 289/2
26.	Kolonia Orzesznik	Kapliczka murowana	Michałów, dz. nr 563/1
27.	Wola Rasztowska	Kapliczka murowana	Pokoje 81, dz. nr 477
28.	Lipka	Park	działka nr 961/2

Tabela 4. Gmina Klembów – Gminna Ewidencja Zabytków

5.4.3 Zabytki archeologiczne

Zasadniczo zawartość Gminnej Ewidencji Zabytków w zakresie zabytków archeologicznych odpowiada wykazowi przekazanemu gminie Klembów przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z ewidencją, na terenie gminy Klembów stanowiska archeologiczne zarejestrowano w siedemdziesięciu punktach oznaczonych odrębnymi numerami AZP. Należą do nich głównie ślady osadnictwa i punkty osadnicze. W poszczególnych miejscowościach znajduje się następująca liczba stanowisk archeologicznych:

- Karolew - 11;
- Klembów – 1;
- Krusze – 4;
- Lipka – 8;
- Rasztów – 4;
- Roszczep – 1;
- Stary Kraszew – 6;
- Tuł – 24;
- Tuł/Karolew – 2;
- Wola Rasztowska – 9.

Stanowiska archeologiczne umiejscowione w gminie Klembów w większości przypadków datuje się na przełom XVII i XVIII wieku. Część z nich pochodzi

z czasów starożytnych – np.: AZP 53-70/28 i AZP 52-68/203 oraz schyłku wieków średnich – np.: AZP 54-70/37 i AZP 54-70/34. Najstarsze z nich sięgają czasów paleolitu, np.: AZP 54-70/3 i AZP 53-70/11.

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy Klembów

Zabytki w gminie Klembów z całą pewnością świadczą o jej bogatej historii. Za obiekt o największym znaczeniu dla gminy można uznać kościół pod wezwaniem św. Klemensa w Klembowie. Historia gminy niemalże łączy się z historią świątyni, która co prawda w różnych formach - najpierw drewniana, później murowana, towarzyszyła gminie niemalże od początku jej istnienia. Kościół w obecnej formie został wybudowany 1829 roku. W latach 1885–1894 przebudowano go dodając prezbiterium, zakrystię, skarbiec oraz dwie kaplice po obu stronach nawy głównej. Obecny wystrój wnętrza jest dziełem artysty Jana Molgi z Warszawy, który pod koniec lat 80. XX wieku ozdobił ściany polichromią. Na szczególną uwagę zasługują dwa zabytki ruchome, stanowiące wystrój kościoła: plafon Matki Bożej Wniebowziętej oraz malowidło przedstawiające Ostatnią Wieczerzę w prezbiterium.

Kolejnym wartym uwagi obiektem jest pałac Łuszczewskich. Obiekt powstał w II połowie XVII wieku. W okresie międzywojennym został przebudowany. Usunięto wtedy część piętra oraz zmieniono układ pomieszczeń. W latach 1941-1943 budynek został zniszczony w wyniku działań wojennych. Po II Wojnie Światowej ruiny dawnego pałacu zostały rozebrane, a na jego miejscu powstała nowa budowla, zaprojektowana w duchu baroku, której forma przetrwała do dzisiaj. Obecnie pałac spełnia funkcję szkoły podstawowej.

Równie ważnym obiektem zabytkowym obecnym na terenie gminy jest dom św. Faustyny w Ostrówku. Dom wybudowała rodzina Lipszyców w 1913 roku. Helena Kowalska (późniejsza święta Faustyna) przebywała w nim od lipca 1924 roku do 1 sierpnia 1925 roku. Modrzewiowy dom przetrwał w stanie nienaruszonym czasy wojenne. W czerwcu 2009 roku posiadłość nabyła diecezja warszawsko-praska. Diecezja zadbała o fachową i kompleksową konserwację wnętrza, włącznie z podłogą, która nie była wymieniana od czasu wybudowania domu. Obiekt w całości jest udostępniony pielgrzymom. Domem opiekują się Siostry Jezusa Miłosiernego ze zgromadzenia założonego przez błogosławionego ks. Michała Sopoćkę. One także w roli przewodniczek przedstawiają zwiedzającym historię

domu, świętej Faustyny oraz opowiadają o misji swojego zgromadzenia. W placówce są organizowane spotkania modlitewno-formacyjne, a także indywidualne rekolekcje i dni skupienia.

6 OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ (SWOT)

Analizując stan krajobrazu kulturowego gminy Klembów rozpoznano następujące czynniki determinujące jego dalszy rozwój:

Silne strony

- Zachowany w dobrym stanie dom św. Faustyny przy ulicy św. Faustyny 5 (dawniej Ogrodowa 16) w Ostrówku;
- Cmentarz rzymsko-katolicki przy ulicy gen. Franciszka Żymirskiego, będący istotnym miejscem pamięci na terenie gminy;
- Zabytkowe kapliczki przydrożne pielęgnowane przez społeczność lokalną;
- Historia gminy bogata w wydarzenia militarne mające miejsce na jej terenie;
- Obecność aktualnych i obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, kompletnego i aktualnego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania oraz aktualnych programów rozwoju lokalnego na szczeblu powiatowym i gminnym;
- Społeczność lokalna zorientowana w losach obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie ich miejscowości.

Słabe strony

- Brak izby pamięci, jednostki muzealno-wystawienniczej;
- Pogarszający się stan techniczny dużej części obiektów zabytkowych;
- Brak szczegółowej dokumentacji historycznej gminy Klembów;

Szanse

- Możliwość aktywizacji społeczności lokalnej celem uporządkowania i stworzenia bogatej dokumentacji na temat nowożytnej historii gminy oraz jej zasobu, zarówno nieruchomego jak i ruchomego;
- Możliwość rewaloryzacji zabytków z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych, szczególnie w nowym okresie programowania;

- Plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne związane z operacjami militarnymi na terenie gminy, jako element promocji i budowania więzi lokalnych, zarówno ze społecznością jak i sąsiadującymi gminami, z którymi gmina Klembów współdzieli część historii.

Zagrożenia

- Niszcząca zabytkowa architektura drewniana z przełomu XIX i XX w.;
- Trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami.

7 ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

7.1 Priorytety

W toku analizy określono trzy priorytety realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Są to:

- **Priorytet I**

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

- **Priorytet II**

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.

- **Priorytet III**

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

7.2 Kierunki działań i zadania

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wyodrębniono poszczególne zadania.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

Kierunki działań	Kierunki działań	Wykonawca	Źródła finansowania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	• Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (w ramach opracowanego planu remontów) • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków.	Gmina Klembów, Jednostki Gminne,	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	Gmina Klembów	Budżet gminy
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	Podejmowanie prób wyeksponowania turystycznego zabytków położonych na terenie gminy	Gmina Klembów, Jednostki Gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunki działań	Zadania	Wykonawca	Źródła finansowania
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych)	Gmina Klembów, Jednostki Gminne.	Budżet gminy
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	- Udostępnienie informacji o zabytkach gminy w Internecie - Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego opartego o stronę internetową.	Gmina Klembów, Jednostki Gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym	Organizowanie imprez plenerowych promujących zabytki położone na terenie gminy	Gmina Klembów, Jednostki Gminne.	Budżet gminy, Dotacje unijne, Dotacje Urzędu Marszałkowskiego

dziedzictwie kulturowym	• Rozwijanie działalności wystawienniczej powiązanej z zabytkami Gminy Klembów i ich historią • Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych • Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy • Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej, np.: ○ Czym są zabytki? ○ Skąd się biorą i jaką rolę pełniły? ○ Jakie zabytki posiadamy? ○ Jak dbać o zabytki? ○ Jaką rolę pełnią obecnie?		Województwa Mazowieckiego, Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

8 PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KLEMBÓW

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami gminy Klembów będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- instrumentów finansowych obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- instrumentów koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa mazowieckiego;
- instrumentów społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- instrumentów kontrolnych obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9 ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Klembów, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

10 ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Klembów - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy, lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, jak również w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy.

- Z dotacji unijnych w ramach:
  - Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2021- 2027;
  - Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko;
  - Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.